

Інформаційний лист № 1-2023

Єврокомісія обмежує імпорт зернових та олійних культур до Польщі, Угорщини, Болгарії, Румунії та Словаччини – Які перспективи вимальовуються для українського аграрного експорту?

Підготовлено др. Хайнц-В. Штрубенхофф 11 травня 2023

З 2 травня 2023 року імпорт пшениці, кукурудзи, насіння соняшнику та ріпаку з України до Польщі, Угорщини, Болгарії, Румунії та Словаччини більше не можливий. Про це оголосила Європейська Комісія в один день з прийняттям Регламенту (ЄС) 2023/903. Регламент спочатку діятиме до 5 червня 2023 р. Транзит цих товарів до інших країн ЄС та третіх країн залишатиметься можливим. Цим регламентом Комісія реагує на протести фермерів у Східній Європі, які скаржаться на падіння цін через збільшення імпорту з України і останнім часом чинять тиск на національні уряди та ЄС. Національні уряди вищезгаданих країн першими відреагували на цей тиск і прийняли національні обмеження на імпорт, хоча Європейська Комісія відповідає за ринки всередині ЄС і торговельні угоди з третіми країнами.

Наразі Комісія обґрунтовує свій крок винятковими обставинами у вищезгаданих країнах, які дозволяють їй вжити спеціальних захисних заходів. Ці захисні заходи ґрунтуються на статті 4(9) Регламенту від 30 травня 2022 року (ЄС) 2022/870, в якому Комісія та Україна домовилися про далекосяжні заходи зі сприяння торгівлі, включаючи «шляхи солідарності», після блокади чорноморських портів унаслідок російської агресії. На той час ринкові ціни за межами України були набагато вищими, ніж зараз, і сягали, наприклад, 450 євро/т пшениці у травні 2022 року в порту мого рідного міста Гамбурга. На початку травня 2023 року ціни впали до 250 євро/т пшениці.

Невдовзі після початку війни, 24 лютого 2022 року, звичні торговельні шляхи через чорноморські порти України були заблоковані. Порти та морські шляхи були заміновані. Незадовго до цього, восени 2021 року, Україна збрала рекордні 86 мільйонів тонн зернових і 23 мільйони тонн олійних культур, що значно більше внутрішнього споживання, яке становить близько 30 мільйонів тонн. До війни чорноморські порти приймали близько 6-7 мільйонів тонн на місяць. На момент блокади близько 30 мільйонів тонн все ще очікували на експорт. Експорт з Росії на той час також був невизначеним. Ніхто не знав, як розвиватиметься ситуація. Обидві країни разом торгують близько 20% світового зерна (пшениця, ячмінь, кукурудза, за винятком рису). Як наслідок, у березні та квітні 2022 року ціни на світовому ринку зросли до рекордних рівнів. Тоді польські та румунські виробники не скаржилися.

В Україні ціни частково впали нижче рівня виробничих витрат. Водночас зросли витрати на транспорт, насіння, добрива та пестициди. Наприклад, якщо у 2021 році ще можна було доставити зерно з Чернігівської області до Одеси за ціною близько 25 євро/т, то після початку війни транспортні витрати потроїлися і склали близько 75 євро/т. Вартість транспортування з України до морських портів Західної Європи зросла до 200 євро/т.

Виконавці

Українські виробники відреагували на це обмеженням інтенсивності виробництва, що призвело до значного падіння виробництва у 2022 році. Крім того, відбулися втрати земель через замінування (близько 2 млн га) та втрати земель через російську окупацію. Продукція, вироблена на окупованих територіях, значною мірою експортувалася до Росії. Це призвело до зниження виробництва в Україні до 52 млн тонн зерна (попередній рік: 86 млн тонн) та 18 млн тонн олійних культур (попередній рік: 23 млн тонн). Оскільки олійні культури є більш транспортабельними, ніж зернові - ціна на олійні культури зазвичай вдвічі вища за ціну на зернові - падіння виробництва зернових є вищим. Очікується, що цього року ця тенденція посилиться. Міністерство аграрної політики та продовольства очікує близько 44 млн тонн зернових та 19 млн тонн олійних культур у 2023 році. Тож очікується, що експорт знову скоротиться.

ЄС швидко відреагував на російську торговельну блокаду після початку війни і надав Україні далекосяжні торговельні послаблення в рамках чинної торговельної угоди (УА/ПВЗВТ). Вони включають призупинення на один рік дії тарифних квот (TRQ) та імпортних мит, які все ще поширюються на довгий перелік сільськогосподарської продукції. 30 травня 2022 року набув чинності відповідний регламент (ЄС) 2022/870, який діятиме до 5 червня 2023 року. Водночас були узгоджені та затверджені альтернативи чорноморським портам у плані дій, який передбачає комплексні заходи з підтримки українського експорту на Захід у рамках «Шляхів солідарності Україна-ЄС» баржами, залізницею та вантажівками (COM/2022/217 final). Ці заходи виявилися надзвичайно успішними. З травня 2022 року по березень 2023 року «шляхами солідарності» з України до ЄС було експортовано 32 мільйони тонн зернових та олійних культур. Це відповідає в середньому близько 3 млн тонн на місяць. До війни цей показник був набагато меншим за 1 мільйон тонн.

Водночас важливо було знайти рішення щодо блокади чорноморських портів. За сприяння ООН та уряду Туреччини 22 липня 2022 року набула чинності «Чорноморська зернова ініціатива». Вона відкрила морський шлях для великих суден з трьох українських портів - Одеси, Південного та Чорноморська. На сьогодні з цих портів вийшло понад 900 суден. До березня 2023 року цим морським маршрутом було експортовано понад 23 мільйони тонн зерна, олійних культур та рослинних олій. Це також відповідає в середньому близько 3 млн т на місяць. Таким чином, Україна успішно відновила експорт і водночас диверсифікувала експортні маршрути. Наразі російська сторона намагається уповільнити контроль у Стамбулі та затягнути переговори щодо продовження угоди. Згідно з російською редакцією, чинний договір закінчується 18 травня 2023 року. Труднощі на західному кордоні України, ймовірно, не є незручними для російської сторони.

Країни-реципієнти українського аграрного експорту залишилися в основному тими самими. Через шляхи солідарності та Чорноморську ініціативу тут не відбулося особливих змін. Близько 65% українського зерна надходить, як продовольство, до бідних країн глобального Півдня, а близько 35% затребувані європейською та міжнародною комбікормовою і харчовою промисловістю. ЄС сам є нетто-експортером зерна, але також імпортує зерно. Загальна тенденція полягає в тому, що ЄС імпортує переважно кукурудзу і фуражну пшеницю, а експортує продовольчу пшеницю. Що стосується олійних культур, то ЄС є нетто-імпортером. Тут імпорт з України фактично скоротився, хоча європейська переробна промисловість, ймовірно, була б не проти збільшення імпорту соняшнику та ріпаку з України.

Ринкові проблеми виникли переважно в Польщі та Румунії, де ринки опинилися під тиском, оскільки інші глобальні ринкові фактори призвели до падіння цін одночасно зі зростанням українського імпорту. Однак учасники ринку не сприйняли це падіння цін диференційовано, а пов'язали його переважно з українським імпортом. Однак було б неправильно звинувачувати український експорт у падінні цін у Східній Європі, оскільки різниця в цінах між українським, європейським та американським ринками майже не змінилася через український експорт. Це повністю вислизнуло з поля зору як представників фермерів, так і аграрних політиків у відповідних країнах. Їм було набагато простіше звинуватити український аграрний експорт у збитковості фермерів у своїх країнах. При цьому особливо сильно постраждали ті виробники у Східній Європі, які спекулювали на зростанні цін і стримували продажі в минулому році.

У 2022/23 маркетинговому році ЄС імпортує приблизно на 40 млн тонн зерна більше, ніж у попередньому році - 28,5 млн тонн. Однак, виробництво в ЄС, яке склало 269,5 млн тонн, також було значно нижчим, ніж у попередньому році - 295 млн тонн. Імпорт з України покриває лише частину цього розриву. Це пояснює, чому імпорт з третіх країн одночасно збільшився, наприклад, імпорт зерна з Бразилії подвоївся до 7,5 млн т (попередній рік: 3,5 млн т).

На цьому тлі слід позитивно оцінити вищезгадану ринкову інтервенцію ЄС (ЄС) 2023/903. П'ять зацікавлених країн повністю скасовують свої національні торговельні заходи, включаючи транзитні заходи. Чотири українські сільськогосподарські продукти, згадані в постанові, все ще можуть експортуватися до ЄС поза межами цих країн. Це знімає тиск з польського та румунського сільськогосподарських ринків у складні політичні часи, водночас дозволяючи транзит через ці країни для європейської комбікормової та харчової промисловості та європейських закордонних портів. Заходи супроводжуються спеціальними підходами ЄС щодо підтримки для фермерів у постраждалих країнах.

Однак ситуація залишається вкрай нестабільною через російську загарбницьку війну. І не лише через невизначеність щодо чорноморських портів. 5 червня спливає термін дії режиму спрощеної торгівлі ЄС з Україною. Для української сторони буде важливо зберегти поточні результати переговорів з ЄС, зберегти транзит на Захід, полегшити та прискорити прикордонний контроль із сусідніми країнами, а також продовжити дію квот і тарифних преференцій (TRQ) щонайменше ще на рік і, можливо, поширити їх на інші товари.

Джерела:

Європейська Комісія, Міністерство аграрної політики та продовольства, АПК-Інформ, USDA, Agrarrat, FAO, Eurostat, особиста інформація від учасників ринку.

Дисклеймер

Це дослідження публікується за відповідальності Німецько-українського агрополітичного діалогу (АПД). Будь-які точки зору та результати, висновки, пропозиції чи рекомендації в дослідженні належать авторам і не обов'язково збігаються з думкою АПД.

Виконавці